

Ідея державного суверенітету в політико-правових теоріях Нового часу

Ірина Троян

Кафедра політології, Національний університет «Львівська політехніка», УКРАЇНА, м. Львів, вул.С.Бандери, 12,
E-mail: irintrojan@meta.ua

The process of transformation of idea of state sovereignty as signs of institute of the state system is examined in the context of review of theories of state sovereignty in European political opinion of New time, understanding of state sovereignty is analysed within the framework of in-theoretical and legal approaches.

Keywords are sovereignty, theories, transformation, power, political system.

В епоху глобалізації держава як основний політичний інститут переживає суттєві трансформації, поступаючись новим формам політичної самоорганізації і організації. За таких умов ставиться під питання самоцінність і автономність суверенітету, який у традиційному розумінні був похідним від держави. Суверенітет як властивість інституту державності зазнає значних змін, а саме уявлення про нього сьогодні суттєво відрізняються від традиційного розуміння і практичного втілення в минулому. Це актуалізує політологічні дослідження, присвячені проблемам історії розвитку ідей державного суверенітету та змінам, яких він зазнає при переході від одного глобального політичного порядку до іншого.

Найбільш глибоко ідея державного суверенітету розроблена в працях політичних мислителів Нового часу. Відомими є науково-теоретичні здобутки Ж. Бодена, Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, С. Пуфендорфа, Н. Макіавеллі, Ж.Ж. Руссо та І.Канта.

Зокрема, Ж.Боден дав чітке юридичне визначення поняттю суверенітету, що стало класичним, і заклав тим самим основи подальшого розвитку теорії державного суверенітету. На його думку, суверенітет є найвищою абсолютною і постійною владою еліти. Така влада єдина, неподільна і нічим не обмежена. Він твердив, що джерелом державного суверенітету є народ. У такому випадку «верховну і постійну владу над громадянами з правом життя і смерті народ може передати одному з громадян без будь-яких обмежень так само, як це може зробити власник, що хоче когось обдарувати» [1, с.245]. Типологію державного ладу Ж.Боден визначає залежно від того, хто в державі є «утримувачем суверенності». Ідею суверенності, запропоновану Ж.Боденом як виправдання централізації влади в роздрібнених феодалістичних князівствах, використали для вироблення принципу невтручання однієї держави в справи іншої. Така модель дістала назву Вестфальської – від Вестфальського миру 1648 року. Ця модель суверенітету була обґрунтована для національних держав та теоретично існує і до сьогодні.

Інший відомий мислитель Н. Макіавеллі розглядає державу монархічної форми правління, не проводячи

чіткого розмежування між державою і правителем. Останній, на його думку, володіє верховною, невідчужуваною державною владою. Натомість сам термін «суверенітет» Н. Макіавеллі не використовує. Значною мірою це пояснюється тим, що Італія і, зокрема, Європа, на початку XVI ст. формувалася як держава національного типу. Тому наукові зусилля Н.Макіавеллі спрямовувалися на пошук об'єднуючих функцій суспільства. Серед них він виділяє «інтерес держави», якому повинні бути підпорядковані всі інші інтереси в суспільстві, а також релігію як один із засобів, механізмів, що допомагає людському виживанню [2, с.102]. Н.Макіавеллі обґрунтовує необхідність політичного об'єднання роздробленої Італії під єдиною верховною владою монарха для збереження цілісності буття італійської спільноти. Заперечення ним традиційних поглядів на політику і розуміння її як діяльності, ставить Н.Макіавеллі біля витоків ідеї суверенітету, хоча, в його теорії парадоксально відсутня сама концепція суверенітету.

До викладу концептуальної політологічної системи суверенітету вдається і Т. Гоббс, який прагне філософським шляхом обґрунтувати принцип держави. Теоретик як, зрештою, і інші мислителі, запозичує в Ж. Бодена поняття суверенітету, розглядаючи політичні тіла, де особа суверена займає центральні позиції. На його переконання, в політичному аспекті основою світу буде суверен і той державний устрій, який він запровадить. Т.Гоббс прагне забезпечити суспільну цілісність в особі суверена. Зміст суверенітету полягає в утвердженні закону і допускає застосування сили при відхиленні від справедливо – законної волі суверена, а закон є вираженням вже не божої волі, що було характерне для попередньої традиції, а народжується самим людством [2, с. 133]. Отже, в епоху суверенітету закон виступав людським явищем, яке може модернізуватися. Важливо, що з кризою абсолютизму, першими буржуазними революціями та процесом утворення національних держав все більший вплив в суспільстві почали отримувати демократичні ідеали. Разом з принципами «державного інтересу», «державного суверенітету» з'являється ідея «загальної волі народу». Саме народ, після руйнування системи соціальної стратифікації, в протилежність монарху-правителю (суверену) став альтернативним і легітимним джерелом влади. Виступаючи в ролі носія суверенітету, народ зі своїми якостями стає суто юридичною категорією, правовою основою державного.

У цьому контексті Дж. Локк розвиває думки про народ як першоджерело державної влади. Суверенітет він розглядає похідним від власності. Суб'єктом

політики є власник, який запроваджує закон, а людина без власності повинна йому підпорядковуватися. Отже, принцип власності є носієм принципу суверенітету. Трактат Дж. Локка відкрив шлях новій конституційній державі.

Таким чином, в природі суверенітету відбувається зміна його форми, через яку він втілюється на практиці. Як приклад, варто згадати англійську революцію 1688 року, в основі якої лежить спільне існування в державі різних гілок влади.

Відкритий Дж. Локком новітній конституціоналізм обґрунтовує Ш. Монтеск'є. Об'єктом його роздумів виступають політичні умови свободи. Аналіз англійської системи влади призвів його до висновку, що політична свобода залежить від парламентської організації. Критерій свободи, втілений в парламенті, знаходить своє втілення в ідеї суверенітету, будучи його основним регулятором.

Основоположником доктрини народного суверенітету вважається Ж.-Ж. Руссо. Розглядаючи суверенітет як «загальну волю» народу, Ж.-Ж. Руссо виділяє три складові народного суверенітету: 1) невідчужуваність; 2) неподільність; 3) верховенство. Виходячи з цих властивостей суверенітету Ж.-Ж. Руссо виводить положення про те, що «суверен може діяти, лише коли народ в зібранні», і тому не тільки абсолютна монархія є утиском народного суверенітету, але і верховна влада парламенту [6, с. 62].

В XVII ст. ідею суверенітету розглядає С. Пуфендорф, який систематизував ідеї своїх попередників — Ж. Бодена та Т. Гобса і розглянув проблему суверенітету через його внутрішню і зовнішню сторони. С. Пуфендорф обґрунтовує думку, що суверенітет розвинувся в міжнародній сфері раніше, ніж усередині країни. Більш того, "внутрішній статус" суверенітету визначається його міжнародною позицією. Тим самим проголошується, що загальне (глобальне, планетарне) домінує над одиничним, приватним, тобто національним.

І. Кант зазначав, що державний суверенітет виступає причиною фактичного стану речей і визначав як саме цей стан може бути трансформований у правове русло. В його теорії важливим є питання про мир, оскільки, на його думку, всі суверенітети по відношенню один до одного перебувають в природному стані, як свого часу індивіди до утворення держави. Якщо індивіди вийшли з природного стану, утворивши державу, то постає проблема виходу з цього стану і держави. На переконання І. Канта, з об'єднанням держав, їх суверенітетів встановлюється мир. Практичною умовою миру є лише спільне підпорядкування суверенітетів конституційному закону.

ВИСНОВОК

Отже, ідея державного суверенітету широко розроблена в політико-правових теоріях Нового часу. Їх аналіз засвідчує, що розуміння державного суверенітету змінювалось в залежності від того, хто виступав його носієм. Якщо в Ж. Бодена і Т. Гобса носієм державного суверенітету виступав монарх, наділений необмеженою владою і правами, то з процесом формування національних держав та розвитком демократичних ідеалів в теорії Ж.-Ж. Руссо як протилежність монарху-суверену альтернативним і легітимним джерелом влади став народ. Разом з тим, варто зазначити, що в період Нового часу також виникає ідея про обмеження діяльності державної влади, розроблена в теоріях Дж. Локка та Ш. Монтеск'є, які пропонують визнати функціонування трьох гілок влади у рамках визначених законом повноважень, та з метою охорони прав і свобод громадян. Становлення суверенної держави зумовило потребу забезпечення національної безпеки. Саме тоді вчення І. Канта, який розглядав суверенітет як властивість державної влади, її ознаку та особливість, склало головні елементи майбутніх концепцій безпеки. Отже, мислителі Нового часу заклали важливий фундамент для подальшого розвитку ідеї державного суверенітету.

References

- [1] Гапотій В.Д. Вплив глобалізаційних процесів на теорію та практику державного суверенітету // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2004. – Вип. 27. – С. 243-250.
- [2] Денисенко В. М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. – Львів: «ПАІС», 1997. – 274 с.
- [3] Денисенко В., Климончук В.Й., Привалов Ю.О. Дискурс свободи: утопія чи реальність вибору. - Львів: Астролябія, 2007. - 212 с.
- [4] Дмитрієв Л. І. Вестфальський мир 1648 р. Витоки міжнародного права // Людина і політика., 1999. - №2. – С. 47-52
- [5] Кузнецова Е. Западние концепции государственного суверенитета // Международные процессы, 2006. – т. 4 № 2 (11). С. 147- 156.
- [6] Мере Ж. Принцип суверенітету. Історія та основи новітньої влади / Перекл. з французької Л. Коконевича. – Львів: Кальварія, 2003. – 216 с.
- [7] Основи політичної науки : Курс лекцій / За ред. Б. Кухти – К.: Кальварія, 1992. – Ч.1.С. 340